

ЗАКРИТТЯ ЧАЕС ЯК ПОЛІТИЧНИЙ КРОК ТА ДОВГОТРИВАЛИЙ ПРОЦЕС

В результаті аварії на ЧАЕС серед світової громадськості сформувалось вкрай негативне сприйняття об'єктів атомної енергетики як в країнах колишнього СРСР, так і в країнах Європи. Вимоги закриття атомних електростанцій, недовіра до інформації про їх стан, практично з моменту аварії породили в багатьох країнах Європи рух за закриття ЧАЕС, який на рівні державних структур вилився у вимоги до України про виведення цієї станції з експлуатації. При цьому обіцянки фінансової допомоги міжнародних структур Україні пов'язувалися саме з цими вимогами. Так, Європейський Союз, наприклад, у 1994 р. проголосив закриття ЧАЕС умовою надання кредиту у розмірі 85 млн. еку¹.

В свою чергу Україна, підтвердивши під час зустрічі Президента Л.Д. Кучми з Президентом Європейської Комісії Жаком Сантером у Брюсселі 1 червня 1995 р. свої зобов'язання закрити ЧАЕС до 2000 р., теж виставила умову — належну фінансову підтримку. В цілому ж внаслідок переговорів та активних дипломатичних дій протягом 1991–1994 рр. тільки за програмою TACIS було виділено 100 млн. еку і кредит у 400 млн. еку від «Євроатому» на підтримку закриття ЧАЕС².

Одним з основоположних документів, що зумовлювали кроки, спрямовані на вирішення долі ЧАЕС, був Меморандум від 20 грудня 1995 р. про взаєморозуміння між Урядом України і урядами країн «великої сімки» та Комісією Європейського Співтовариства щодо закриття Чорнобильської АЕС. У зв'язку з його підписанням виникла необхідність врегулювання багатьох проблем, що виникали під час експлуатації та дострокового зняття з експлуатації енергоблоків ЧАЕС, перетворення її зруйнованого четвертого енергоблоку на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу станції.

Для комплексного вирішення проблем Чорнобильської АЕС в Україні за розпорядженням Президента України від 15 листопада 1995 р. була створена відповідна Урядова Комісія. Проте, через рік, 19 грудня 1996 р. її склад було змінено. І надалі його ж розпорядженнями від 24 лютого 1998 року (№ 41), від 27 квітня 1999 року (№ 89) та від 2 вересня 1999 року (№ 206) склад комісії мінявся.

Проте, всі ці рішення втратили свою чинність 3 квітня 2000 року, коли, з метою здійснення єдиної державної політики у розв'язанні проблем Чорнобильської АЕС, забезпечення належної координації у виконанні міжнародних проектів з цих проблем, розроблення і реалізації заходів щодо вирішення соціальних питань населення міста Славутича було підписано

Указ президента України № 557/2000 «Про Міжвідомчу комісію з комплексного вирішення проблем Чорнобильської АЕС».

Колосальна проблема, що постала перед Україною — виведення з експлуатації ЧАЕС, перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, гарантування соціального благополуччя місту енергетиків — Славутичу, роботи з утримання Зони відчуження — потребували і потребують величезних зусиль і витрат, як фінансових так і суто політичних й інтелектуальних. Щоб вирішити всі завдання, що постали перед країною у цій сфері потрібне об'єднання зусиль багатьох висококваліфікованих спеціалістів. Спробою такого об'єднання і стало створення Указом Президента від 3 квітня 2000 р. (№ 557, з уточненням, внесеним 26 липня 2000 р. (Указ № 921) цієї Міжвідомчої комісії.

Передбачалось, що основними завданнями Комісії має стати визначення основних напрямів вирішення означених проблем, організація взаємодії міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у виконанні ними завдань, що виникатимуть, підготовка і внесення Президентові України та Кабінету Міністрів України відповідних пропозицій, координація діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів щодо усунення негативних соціальних наслідків закриття Чорнобильської АЕС для персоналу станції та населення міста Славутича та розробка пропозицій щодо компенсації енергопотужностей, втрачених у зв'язку із її закриттям. Крім того, цій комісії доручалась підготовка і внесення Кабінету Міністрів України пропозицій щодо джерел фінансування та матеріально-технічного забезпечення здійснення заходів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних із закриттям Чорнобильської АЕС та залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги.

Для виконання великого кола складних завдань, доручених Президентом, членам цієї Комісії надавалось право одержувати в установленому порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для її роботи; заслуховувати на своїх засіданнях інформацію керівників міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади; залучати для участі у своїй роботі спеціалістів, провідних учених, фахівців-практиків, а також представників іноземних держав; утворювати тимчасові та постійні робочі групи для підготовки проектів нормативно-правових актів, технічної документації, а також проведення наукових досліджень та експертних висновків. Рішення Комісії, прийняті у межах її компетенції, мали бути обов'язковими для виконання міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Крім того, 11 грудня 1998 р. було підписано Закон України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему». Він спрямовувався на розвиток правових засад розв'язання посталих практичних завдань; врегулювання нормативної бази соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС; встановлення особливостей правового режиму використання міжнародної технічної допомоги, яка мала надаватися на безоплатній і безповоротній основі для цих цілей та встановлення особливого режиму оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності в адміністративно-територіальних межах міста Славутич³.

Відповідно до статті 5 цього Закону, Уряд України 29 березня 2000 р. прийняв Постанову 242 598 «Про дострокове припинення експлуатації енергоблоку № 3 та остаточне закриття Чорнобильської АЕС». В ній висловлювалась доцільність дострокового припинення експлуатації енергоблоку № 3 Чорнобильської АЕС до кінця 2000 року.

На її виконання було розроблено Комплексну програму зняття ЧАЕС з експлуатації. Основною метою даної Програми стала інтеграція запланованих та визначення перспективних заходів, пов'язаних з закриттям станції та соціальним захистом персоналу станції, що звільнюється, а також їх фінансова оцінка. Основними її напрямками було виведення з експлуатації енергоблоків, перетворення «Укриття» на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС, більшість якого мешкає в місті енергетиків — Славутич⁴.

Фінансування робіт щодо підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та забезпечення соціального захисту персоналу станції та славутичан мали здійснюватися за рахунок Державного бюджету України, коштів експлуатуючої організації, а також міжнародної технічної допомоги та добровільних внесків юридичних або фізичних осіб. Так само мало здійснюватися фінансування робіт з перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему за винятком коштів експлуатуючої організації, й додатково — за рахунок Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків катастрофи та соціального захисту населення. При цьому, міжнародна технічна допомога, яка надавалась на безоплатній і безповоротній основі для експлуатації, підготовки до зняття і зняття енергоблоків з експлуатації, перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС, підлягала особливому режиму оподаткування, й могла використовуватися лише за цільовим призначенням.

Щоб упередити можливе нецільове її використання було прийнято рішення, що в разі порушення цього положення одержувач міжнародної

технічної допомоги зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання, а також сплатити пеню, нараховану на суму отриманих пільг, виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення зобов'язань, та за період від дати отримання пільг до дати збільшення зобов'язань у встановленому законодавством порядку.

На період виконання робіт щодо підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему звільнялися від оподаткування операції, які виконувалися за кошти міжнародної технічної допомоги, що надавалась на безоплатній та безповоротній основі⁵.

Всі ці вживані заходи повинні були сприяти вирішенню соціально-економічних проблем міста — супутника ЧАЕС — Славутича, у якому жило 26 тис. чоловік. Серед них 6 тис. тих, хто безпосередньо працював на станції та об'єкті «Укриття» та члени їх родин. Проте, окремими фахівцями критично сприймалась така кількість працюючих, яка була значно більшою за нормативну та викликала здивування й незрозуміння⁶.

Місто енергетиків — Славутич — було побудоване і заселене в кінці 80-х років, пишалось й пишається тим, що кількість народжень тут у 2–2,5 рази перевищувала кількість смертей. За роки існування міста було й таке, що народжуваність перевищувала смертність у 3–4 рази. Це обумовлювалось не тільки тим, що середній вік його мешканців становив 29 років, а й високим рівнем соціальної інфраструктури міста. Пік укладання шлюбів припав у Славутичі на 1991–93 роки, коли їх реєструвалося щорічно 250–300. Станом на 2000 рік — з часу відкриття у Славутичі пологового будинку (27 червня 1989 р.) — на світ з'явилося більше як 4000 новонароджених. Першого вересня 2000 року за шкільні парти славутицьких шкіл сіло 595 першокласників. Кількість випускників шкіл з кожним роком збільшувалася. Тому, піклуючись про перспективи молоді, що готувалася увійти в самостійне життя, у Славутичі було відкрито ліцей — багатoproфільний навчально-виховний заклад, та започатковано вищу освіту в місті — засновано Славутицький навчальний центр Чернігівського державного інституту економіки і управління Міністерства освіти і науки України⁷.

Взагалі, за роки існування Славутича, в ньому сформувався свій спосіб життя, відмінний від інших подібних міст. Зокрема, це місто відоме своїми яскравими видовищними мистецькими акціями, на які витрачалися значні кошти (згадаємо приліт відомої французької співачки). Проводяться тут і Міжнародні фестивалі дитячої творчості, телебачення та преси «Золота осінь Славутича». У 2000 р., в рамках Міжнародного року культури миру, проголошеного ООН, він проходив вже в сьоме. Девіз фестивалю залишається незмінним протягом всіх років — «Хочу бачити світ щасливим».

Звичайно красиве життя славутчан коштувало досить дорого. На утримання міста йшли більше 40 млн. гривень з прибутків ЧАЕС. Тому, серед соціальних наслідків закриття станції, крім зупинки товарного виробництва високорентабельної продукції — електроенергії, й втрати тільки в 2001 р. 2914 високооплачуваних робочих місць, була ще й втрата джерела фінансового утримання соціальної сфери та формування місцевого бюджету; втрата можливості спонсорства для ветеранів, пенсіонерів, влаштування культурних заходів⁸. Тому одним з аргументів проти її виведення з експлуатації був факт, що якби ЧАЕС допрацювала всі свої ресурси, то Україна б мала 2 млрд. гривень прибутку і не було б проблем у мешканців Славутича. А плани щодо її закриття привели до того, що в Славутичі, де мешкала більшість працівників станції, почало наростати соціальне напруження. Загроза масового безробіття перед якою опинився багаточисельний колектив працюючих породила необхідність пошуку шляху виходу з ситуації, що складалась. Одним з можливих — стали зусилля, спрямовані на створення у місті вільної економічної зони, як можливості його економічного розвитку та з метою створення нових робочих місць для працевлаштування персоналу Цей статус місту було надано відповідно до Указу Президента України від 18 червня 1998 р. № 657 «Про спеціальну економічну зону «Славутич» та відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. № 1166. Вона утворювалась на період до 1 січня 2010 року в адміністративних межах міста Славутича Київської області. Датою створення цієї зони вважається день державної реєстрації Адміністрації спеціальної економічної зони «Славутич»⁹.

В розвиток цього рішення 18 січня 1999 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 64 «Про заходи у зв'язку із створенням спеціальної економічної зони «Славутич», якою передбачалось створення державного підприємства «Адміністрація спеціальної економічної зони «Славутич», спостережної ради спеціальної економічної зони «Славутич» та реєстрація її суб'єктів.

Адміністрація створювалась для управління цією спеціальною зоною з метою розв'язання проблеми зайнятості працівників Чорнобильської АЕС, вивільнюваних у зв'язку з достроковим виведенням її блоків із експлуатації; створення і розвитку виробничої та невиробничої інфраструктури; розвитку підприємництва і створення умов для реалізації інвестиційних проектів; відпрацювання моделі розвитку моноіндустріального міста в умовах ринкової економіки та практичної реалізації сучасних економічних механізмів і методів господарювання; забезпечення практичного використання передових вітчизняних і зарубіжних науково-технологічних розробок та винаходів; створення і розвитку високотехнологічних компенсуючих виробництв.

Передбачалось, що здійснюючи право повного господарського відання, Адміністрація володіє, користується і розпоряджається закріпленим майном, вчиняючи щодо нього будь-які дії, які не суперечать законодавству та її Статуту. При цьому великі фінансові та майнові права та повноваження надавалися голові Адміністрації.

Проте, постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 1999 р. № 1860 ці його постанови: від 27 липня 1998 р. № 1166 «Про спеціальну економічну зону «Славутич» та від 18 січня 1999 р. № 64 «Про заходи у зв'язку із створенням спеціальної економічної зони «Славутич»¹⁰ було визнано недійсними. Замість них було прийнято рішення про порядок розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються на території спеціальної економічної зони «Славутич», яким право затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються на території СЕЗ замість Адміністрації зони надавалось виконкому Славутицької міської ради. При цьому передбачався досить складний механізм подання заявок та їх проходження. Було затверджено Кабінетом Міністрів і Порядок звільнення від обкладення ввізним митом і податком на додану вартість устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), що ввозяться в Україну суб'єктами спеціальної економічної зони «Славутич» для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією інвестиційних проектів¹¹.

Надалі рівень рішення цього питання було піднято на новий щабель. Результатом розвитку Указу Президента та вдосконалення шляхів вирішення проблем звільнених працівників ЧАЕС та їх родин, що мешкають в Славутичі, стало прийняття у 1999 р. Закону України «Про спеціальну економічну зону «Славутич», який закріпив і розвинув раніше означені форми і методи вирішення цієї проблеми. За Законом — метою створення СЕЗ «Славутич» стало залучення інвестицій для створення нових робочих місць у місті Славутич та забезпечення працевлаштування вивільнених працівників Чорнобильської АЕС, збільшення обсягів виробництва товарів (робіт) і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, а також впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання та розвитку інфраструктури СЕЗ «Славутич», поліпшення використання природних та трудових ресурсів.

Органами управління СЕЗ «Славутич» визначено Славутицьку міську раду, її виконавчий комітет у межах його повноважень та спеціальний орган господарського розвитку і управління СЕЗ «Славутич», утворений Славутицькою міською радою за участю окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на території СЕЗ «Славутич». При цьому було чітко визначено повноваження її та її виконавчого комітету щодо управління зоною та повноваження створеного органу господарського розвитку і управ-

ління нею, яким є юридична особа, утворена Славутицькою міською радою за участю окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на території СЕЗ «Славутич». Проте, вважати це положення досконалим, очевидно неможливо, оскільки статут цього органу мала затверджувати сама ж Славутицька міськрада, що не могло не відкрити канали для певних зловживань.

Серед ряду умов проведення підприємницької діяльності на території СЕЗ, що передбачались, була й така важлива, як звільнення її суб'єктів від обкладання податком на додану вартість на період реалізації інвестиційних проектів, але не більше ніж на п'ять років, та звільнення від оподаткування операцій з ввезення (пересилання) за визначеним переліком та порядком, на територію СЕЗ «Славутич» її суб'єктами для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією цих інвестиційних проектів: устаткування, обладнання, комплектуючих до них, транспортних засобів¹². Крім того, до 1 січня 2004 року звільнялись від оподаткування операції з ввезення (пересилання) на митну територію України товарів (сировини, матеріалів, устаткування та обладнання), які використовувалися для розвитку виробництва та створення нових робочих місць у місті Славутич. До того ж, у перші два роки повністю, а на наступні три роки на 50 відсотків звільнявся від оподаткування прибуток суб'єктів господарської діяльності в адміністративно-територіальних межах міста Славутич, зареєстрованих у встановленому законодавством порядку до 30 грудня 2001 року, якщо ці кошти використовувались виключно на створення нових робочих місць, розвиток виробництва та реструктуризацію економіки міста Славутич. Проте, на думку автора, є в рішенні цієї проблеми шпарина, яка відкривала великі можливості для зловживань: передбачалось, що право затвердження переліку суб'єктів господарської діяльності, яким надається можливість користування особливим режимом оподаткування, знову ж таки надавалась виконавчому комітету Славутицької міської ради¹³.

У зв'язку з вирішенням питання про надання податкових пільг підприємцям Славутича, Державною податковою адміністрацією 29 березня 1999 р. було також затверджено порядок формування та цільового використання коштів, отриманих від надання податкових пільг суб'єктам господарської діяльності в адміністративно-територіальних межах міста. Проте, вже 22 липня 1999 р. до нього було внесено зміни. І протягом наступних років у законодавство і нормативну документацію вносились чимало змін.

Вирішенням соціальних питань Славутича у зв'язку із виведенням ЧАЕС з експлуатації займалася не лише влада України, а й Європейська Рада. В рамках Меморандуму про взаєморозуміння (МПВ) між Урядом

України, країн «великої сімки» й Європейської Комісії, підписаного в грудні 1995 року був розроблений та реалізовувався проект TACIS «Пом'якшення соціальних наслідків закриття ЧАЕС» (EDUR9804)¹⁴. Його цілі та завдання реалізовував консорціум, до складу якого входили три компанії: SGN (Франція), яка очолювала консорціум, SEGOS (Франція), та EWN (Німеччина). В якості місцевого субпідрядника було обрано Славутичську лабораторію міжнародних досліджень та технологій. Проте, безпосереднє залучення підприємств Славутича до реалізації можливих проектів також являло проблему. Тому організовувалися зустрічі всіх зацікавлених сторін з метою інформування про потреби та вимоги проектів, а також можливості підприємств міста. Завдячуючи комплексному підходу працівники проекту намагалися разом з міською владою координувати напрямки діяльності, що фінансувалися в межах інших міжнародних проектів, спрямованих на пом'якшення соціальних наслідків закриття ЧАЕС, з метою уникнення дублювання зусиль та максимально ефективного використання коштів¹⁵. Була створена координаційна рада з реалізації проекту TACIS «Допомога у пом'якшенні соціальних наслідків закриття Чорнобильської АЕС», визначено основні напрями її діяльності. Керівником проекту був Андреас Шон¹⁶.

Крім того, активну участь у розв'язанні проблем звільнених працівників ЧАЕС — мешканців Славутича брало Міністерство праці США. Його зусилля базувалися на успішному досвіді реалізації в Центральній і Східній Європі регулюючої моделі, компонентами якої були: швидке реагування при врегулюванні трудового питання — планування, організація й сприяння при переведенні працівників на нові робочі місця; економічне оновлення соціальних груп — стимулювання місцевих зусиль з економічного розвитку та створенню нових робочих місць в соціальних групах, постраждалих при реорганізації підприємств; конкуренція підприємств, що передбачало збереження і зміцнення тих, що залишилися; фінансові ресурси — тобто забезпечення коштів на виконання регулюючих компонентів для трудящих, соціальних груп та підприємств.

Передбачалося, що ця регулююча модель буде адаптована до потреб Славутича, мешканці якого сподівалися, що інноваційний підхід з надання допомоги трудящим і соціальним групам в реструктуризації та закритті підприємств та стимулюванні економічного зростання, запропонований Департаментом Праці США, дозволить перебудувати економічну базу й активізувати участь громадян в заходах, спрямованих на розвиток місцевої економіки. США запропонували також програму перепідготовки українських робітників під управлінням Департаменту праці США¹⁷.

Соціальні проблеми, що виникали у зв'язку з закриттям ЧАЕС не залишили байдужими енергетиків США. Напередодні липневої 2000 року кон-

ференції країн-донорів Чорнобильського фонду у Берліні, 10 профспілкових організацій США та генеральний секретар Міжнародної Федерації профспілок хіміків, енергетиків і різноробочих (ІСЕМ) підписали звернення до Президента США Б. Клінтона, провідною думкою якого стала необхідність захистити майбутнє працівників ЧАЕС, їх родин та мешканців Славутича. «Люди, які врятували світ від атомної загрози, заслуговують на підтримку і добру участь усієї міжнародної спільноти» — підкреслювалось в ньому.

Профспілкові діячі США висловили в своєму листі стурбованість тим, що на середину 2000 р. фінансування соціального плану для створення альтернативної зайнятості чорнобильським працівникам та забезпечення життєздатного майбутнього міста Славутича ще не було здійснено. Це зобов'язання приймалось ще 20 грудня 1995 р. в Меморандумі про взаєморозуміння, підписаному в Оттаві урядом України, Європейським Союзом та урядами країн «Великої сімки». Цей план на 58 стор. тексту було підготовлено у 1997 р. експертами США, Європейського Союзу й України. Соціальний План вимагав додаткових зобов'язань «В 7» та ЄБРР від 50 до 100 млн. дол. США¹⁸.

Вирішення соціальних проблем Чорнобильської АЕС, що мала виводитися з експлуатації, і міста проживання її персоналу — Славутича, передбачалось і в Плані дій, який було розроблено у зв'язку з перспективою виведення з експлуатації всіх енергоблоків станції. Цей План — результат міжнародного співробітництва експертів Європейського союзу України і США. В ньому викладались питання формування стратегії диверсифікації економіки і створення в місті нових робочих місць для персоналу, що вивільнявся¹⁹.

Станом на середину 2000 р. розроблені плани почали частково реалізовуватися. Так, у Славутичі було створено Агенцію з розвитку бізнесу, головною метою якого проголошувалась методична і практична допомога суб'єктам малого підприємництва. Тільки за 6 місяців до неї звернулося 288 чоловік. З 19 зареєстрованих у ВЕЗ інвестиційних проектів, 10 були розроблені Агенцією. Та, незважаючи на активні дії адміністрації міста, питання кредитування малого та середнього бізнесу в місті на кінець 2000 р. залишилося не вирішеним²⁰.

Враховуючи, що в справі залучення можливих інвесторів велике значення мала їх попередня поінформованість, місцева влада, Адміністрація ВЕЗ докладали зусилля до розширення інформаційного поля, в якому вона працювала: була створена своя сторінка в мережі Internet, розширювалась рекламна діяльність, спрямована на доведення до зацікавленого загалу її привабливих сторін, а саме: високого освітнього рівня населення; розвинутої інфраструктура міста, в т.ч. транспортної; вигідного географічного

положення; державних гарантій правового режиму інвестування на термін до 2020 року та відсутність корупції²¹.

Зусилля, що докладалися, принесли на початковому етапі досить скромні результати. Станом на середину 2000 р. в Славутичі йшла робота по 14 проектах. Серед них — «Відродження Полісся» (завод з виготовлення металокерамічної черепиці), «Славутич» і «Нікор» (на базі фабрики напівфабрикатів розгорталось виробництво хлібобулочних, кондитерських, м'ясних, рибних виробів та інших продуктів харчування); підприємство «Абрис» (розробка та виробництво елементів та пристроїв для керування лазерним випромінюванням на основі акустооптичних ефектів, а також оригінальних лазерних приладів для різних галузей медицини, науки та промисловості). За проектом «Перспектива» фабрика канцелярських товарів «Датекс папір» почала виробляти скріпки, які склали конкуренцію подібній продукції з Польщі та Китаю. Серед нових підприємств Славутича з'явилося також мале приватне підприємство АЗС «Транс нафтопродукт». А оскільки для проектів, що мали виконуватися в економічній зоні Славутича, передбачалося звільнення від багатьох платежів, ці податкові пільги мали сприяти створенню нових робочих місць і розвитку місцевої економіки²². В цілому, станом на 1 вересня 2000 р. Адміністрацією ВЕЗ «Славутич» було зареєстровано 18 суб'єктів з інвестиційними проектами загальною кошторисною вартістю 25395,7 тис. дол. США. В ході їх реалізації передбачалося створення понад 1600 нових робочих місць²³.

Вирішенню проблем, породжених перспективою закриття ЧАЕС та остаточного її виведення з експлуатації мала сприяти й діяльність наукових структур, базованих у Славутичі. Так, з 1997 р. в місті активно діяло Славутицьке відділення Міжнародного Чорнобильського центру, яке було створене за сприяння ЧАЕС, місцевих органів влади, Департаменту енергетики США, PNNL, Чорнобильського центру з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів та радіоекології. Вся його діяльність поряд з технічним та науковим значенням, мала пріоритетною метою підтримку інфраструктури Славутича та створення в ньому нових робочих місць, оскільки відділення залучало для роботи мешканців міста і наповнювало місцевий бюджет²⁴.

Проте, ситуація у Славутичі була не настільки радужна, як це виглядало на папері. Так, на 2000-й рік в місті існувало кілька організацій які, працюючи під керівництвом міської адміністрації чи ЧАЕС, дублювали роботу з розвитку бізнесу (наприклад, бізнес-інкубатор) та розвитку трудових ресурсів (різні центри навчання)

Особливу соціальну актуальність у зв'язку з закриттям ЧАЕС та перетвореннями на «Об'єкті «Укриття» набували заходи, спрямовані на збереження здоров'я їх персоналу. Цим займався ряд структур і, зокрема,

Науковий центр радіаційної медицини АМН України в Києві, Спеціалізована медико-санітарна частина № 5 у Славутичі та ін. Проте, медико-санітарне забезпечення працюючих на промайданчику та населення Славутича потребувало підвищення своєї значущості, раціональної організованості, сучасного оснащення та об'єднаної діяльності науки та практики²⁵.

На вирішення соціально-економічних проблем, що назріли у зв'язку з прийняттям рішення про остаточну дату закриття ЧАЕС, в березні 2000 р. Мінтопэнерго було доручено розробку Програма соціального захисту працівників ЧАЕС і жителів Славутича у зв'язку із зняттям з експлуатації станції. Нею передбачалось, зокрема, що пріоритетом в забезпеченні соціальних гарантій робітникам ЧАЕС та мешканцям Славутича є створення умов для можливості їх працевлаштування у відповідності з їх кваліфікацією та гарантована оплата праці. Для цього в програмі передбачені такі напрямки як управління людськими ресурсами, підготовка та перепідготовка працівників, створення компенсуючи робочих місць та соціальні гарантії. Кожен з цих напрямків мав ряд своїх складових, таких як, наприклад, консультації й професійна підтримка працівників при створенні підприємств через Бізнес-інкубатор профспілкового комітету ЧАЕС та Агентство з розвитку бізнесу; створення близько 5000 нових робочих місць (передбачались перспективні напрямки створення робочих місць) та ін.

Необхідною умовою реалізації цієї програми її розробники вбачали політичну і фінансову підтримку всіх гілок влади в Україні та світового співтовариства, обумовлених солідарною відповідальністю за подолання негативних наслідків ядерної аварії 1986 р. Вважалось, що в такому випадку вдасться забезпечити соціальну стабільність в суспільстві та реальний соціальний захист працівників ЧАЕС та мешканців м. Славутича.

Крім Мінтопэнерго, програму соціального захисту працівників Чорнобильської АЕС та жителів м. Славутича у зв'язку із зняттям з експлуатації станції доручалось розробити Міністерствам фінансів, охорони здоров'я, з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, разом з Міністерством економіки і Міністерством праці та соціальної політики Крім того, Міністерству фінансів та Міністерству економіки доручалось передбачати у проектах Державного бюджету України на 2001 та наступні роки фінансування витрат, пов'язаних з підготовкою до зняття і зняттям з експлуатації Чорнобильської АЕС та соціальною підтримкою її працівників та жителів м. Славутича.

Щодо працівників Чорнобильської АЕС, які вивільнялися з роботи у зв'язку з достроковим її зняттям з експлуатації, то вони мали право на соціальне забезпечення та страхування на умовах і за нормами, перед-

баченими для працівників АЕС, протягом одного року після вивільнення; працевлаштування самостійно чи через службу зайнятості населення на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності у першочерговому порядку; користування закладами охорони здоров'я за попереднім місцем роботи²⁶.

Керуючись взятими Україною зобов'язаннями щодо закриття ЧАЕС до 15 грудня 2000 року, виходячи із значущості цього кроку, продиктованого доброю волею і відповідальністю за долю людства у третьому тисячолітті, враховуючи важливість цієї події для світового співтовариства, Президент України підписав Указ «Про заходи, пов'язані з Актом закриття Чорнобильської атомної електростанції», яким було утворено Організаційний комітет з підготовки та проведення заходів, пов'язаних з цією подією.

Закриття ЧАЕС стало давно очікуваним світовою спільнотою кроком, а тому й мало широкий міжнародний резонанс, хоча в середовищі атомників України та причетних до цієї сфери діяльності фахівців, він не одержав активної підтримки.

Одним із заходів, покликаних сприяти формуванню громадської думки з приводу закриття ЧАЕС як в самій Україні, так і за її межами, стали міжнародні парламентські слухання, над організацією яких працювала спеціально створена Робоча група Верховної Ради України. Напередодні цих слухань, 4 грудня, відбулася поїздка їх учасників до ЧАЕС та міста Славутич, де було проведено круглий стіл на тему «Соціальні аспекти закриття ЧАЕС та проблеми подальшого безпечного існування станції».

Участь в парламентських слуханнях з проблем закриття ЧАЕС ще задовго до їх проведення підтвердили представники парламентів Австрії, Російської Федерації, Іспанії, Беларусі, Італії, ряду інших країн, а також представники Парламентської Асамблеї Ради Європи, Європейської комісії, Європейського банку реконструкції та розвитку та послі ряду країн, акредитованих в Україні.

В міжнародних парламентських слуханнях у Верховній Раді України 5 грудня 2000 р. взяли участь більше 40 представників зарубіжних парламентів, міжнародних фінансових інститутів, керівників міжнародних організацій, які займалися проблемами ядерної енергетики та ядерної безпеки. Після їх завершення було прийнято звернення до парламентарів та урядів країн світу, міжнародних урядових і неурядових організацій, світової спільноти — з закликом об'єднати зусилля в наданні подальшої допомоги Україні в розв'язанні проблем, які виникають у зв'язку з прийняттям історичного рішення щодо закриття ЧАЕС. Крім того в цьому Зверненні було акцентовано увагу на необхідності надання допомоги і підтримки постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС, для чого передбачалось провести під егідою ООН

конференцію країн-донорів та створити Міжнародний чорнобильський фонд допомоги постраждалим²⁷.

В заходах з нагоди зупинки Чорнобильської АЕС взяли участь Прем'єр-міністр Росії Михайло Касьянов, Беларусі — Володимир Єрмошин, Грузії — Георгій Арсенішвілі, а також Міністр енергетики США Вільям Річардсон, державний Міністр ФРН Фольмер, голова Бюро національної безпеки Польщі Марек Сивець та ін. Для висвітлення заходів із зупинки ЧАЕС було акредитовано 318 представників ЗМІ приблизно з 20 країн. З них 140 журналістів представляли Україну.

14 грудня, напередодні закриття Чорнобильської атомної електростанції, в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку в ході пленарного засідання Генеральної Асамблеї ООН, присвяченого, зокрема, ухваленню ініційованої Україною резолюції «Закриття Чорнобильської АЕС», до учасників сесії з приводу цієї видатної події звернувся Голова 55-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Харі Холкері (Фінляндія).

У своїй промові Голова Генасамблеї від імені всіх країн-членів ООН щиро привітав Україну з рішенням закрити 15 грудня Чорнобильську АЕС. Він наголосив на тому, що згаданий крок є яскравим свідченням виконання Україною своїх зобов'язань за Оттавським Меморандумом 1995 року щодо закриття станції.

Звертаючись до учасників сесії з викладеним у резолюції закликом щодо надання допомоги уряду і народу України та іншим країнам, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, Х. Холкері відзначив, що ухвалення резолюції має надати нового потужного поштовху діяльності ООН в галузі надання допомоги на подолання та мінімізацію наслідків Чорнобильської катастрофи.

Тоді ж, 14 грудня 2000 р., заяву стосовно закриття Чорнобильської АЕС зробив Генеральний директор ЮНЕСКО Коїширо Мацуура. Він привітав остаточне закриття Чорнобильської атомної станції, підкресливши при цьому, що виведення з експлуатації 3-го енергоблоку «є не простим, але мудрим рішенням».

Він заявив: «Чорнобильська катастрофа ще не стерлася з пам'яті і слід зробити все, щоб вона залишилася надовго у людській свідомості для того, щоб людство винесло з цієї трагедії відповідні уроки. Катастрофа стала справжнім лихом для населення, що постраждало як під час самої аварії, так і її наслідків економічного, соціального, біологічного та генетичного характеру. Вона нам нагадала, що безпека кожного залежить від спільної взаємодопомоги, а також обміну інформацією та знаннями. Зі свого боку, ЮНЕСКО долучалась до попередження катастроф і продовжуватиме надалі докладати зусиль в цій галузі».

Коїширо Мацуура додав також: «ЮНЕСКО надаватиме сприяння в рамках своєї компетенції у мінімізації наслідків впливу цієї катастрофи на населення, а також на навколишнє середовище. ЮНЕСКО докладатиме зусиль з метою активізації конкретних дій, спрямованих на попередження технологічних та природних ризиків у сучасному світі»²⁸.

Привітав рішення і конкретні кроки України з приводу закриття ЧАЕС й Голова Ради Безпеки ООН С. Лавров.

А тим часом в самій Україні такої одностайно позитивної оцінки та підтримки цього кроку не спостерігалось. Враховуючи напружену ситуацію із енергозабезпеченням в державі та момент зимової найвищої потреби в електроенергії, Верховна Рада України 14 грудня прийняла постанову, в якій рекомендувала Уряду перенести офіційне припинення експлуатації Чорнобильської АЕС на квітень 2001 року²⁹. Проте, ця постанова не могла змінити ходу подій.

Урочиста процедура закриття ЧАЕС розпочалась в палаці «Україна» 15 грудня о 13⁰⁰. З міркувань безпеки на станції перебував тільки експлуатуючий персонал. О 13¹⁵ третій енергоблок, єдиний з чотирьох, що працював, було зупинено, після чого мало розпочатися виведення станції з експлуатації. Як заявив у інтерв'ю японській телерадіокомпанії NHK та нідерландській телекомпанії «Нетверк» Прем'єр-міністр України В. Ющенко, чорнобильська проблема з закриттям станції повністю не буде вирішена, і вивід з експлуатації третього енергоблоку ЧАЕС — це тільки початок багаторічної співпраці з Європейською комісією та країнами Великої сімки, оскільки доведеться вирішувати цілий комплекс питань: виведення з експлуатації енергоблоків; вирішення інженерних та екологічних проблем, пов'язаних з об'єктом «Укриття» та, що надзвичайно важливо, — розв'язання проблем соціальної підтримки персоналу ЧАЕС та мешканців міста-супутника — Славутича³⁰.

Остаточне виведення з експлуатації третього енергоблоку мало завершитися до 2008 року, коли з реактора мало бути вилучено все паливо. Проте, цей процес завершився лише у 2010 р. Після цього має початися процес виведення з експлуатації станції в цілому. Вважається, що це може розтягтися на 30–100 років.

Виступаючи на церемонії закриття ЧАЕС Президент України зробив особливий акцент на соціально-економічних проблемах, що постануть перед державою. Він підкреслив, що людей без необхідної підтримки не залишать, але, звернувши увагу світової спільноти, що самотужки всі ці проблеми вирішити неможливо. Тому Чорнобиль слід розглядати як спільну біду.

Під час заходів, пов'язаних з закриттям ЧАЕС було зроблено конкретні кроки у вирішенні посталих проблем. Так, міністр енергетики США Білл

Річардсон оголосив програму створення в Славутичі центру реагування на надзвичайні кризові ситуації в ядерній енергетиці. На реалізацію цієї програми спрямовувалось 2,8 млн. дол. Передбачалось, що цей центр буде розробляти ефективні програми ліквідації інцидентів на всіх ядерних потужностях України, займатися створенням умов для безпечної роботи атомних електростанцій³¹. Є також рішення ЄБРР про відкриття в Славутичі філії банку, через який мали виділятися кредити на підтримку малого та середнього бізнесу. Для цього планувалось виділити близько 200 тис. дол.³²

У зв'язку з закриттям ЧАЕС на адресу глави держави надійшли листи від ряду керівників держав та міжнародних організацій. Зокрема, Президент України отримав лист від Генерального секретаря ОБСЄ Яна Кубіша, в якому було висловлено сподівання, що міжнародне співтовариство знайде шляхи надання допомоги Україні у справі подолання економічних наслідків закриття станції.

З особистим посланням до Л. Кучми звернувся також Президент США Б. Клінтон. Він відзначив, що рішення України про закриття ЧАЕС свідчить про дотримання нею взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Главу української держави також привітали Президент Франції Жак Ширак, Федеральний Президент Австрії Томас Клестьль, Президент Швейцарської конфедерації Адольф Огі, Президент Італійської республіки Адзельйо Чампі, Федеральний канцлер ФРН Герхард Шредер, Президент Угорської республіки Ференц Мадл, Президент Республіки Ісландія Олафу Рагнар Грімссон³³.

В зв'язку з чорнобильською проблемою й з ситуацією в країні в цілому, в державі гостро постали питання соціальної політики. Тому, з метою створення умов для формування і реалізації соціальної політики на основі визначеної стратегії економічного розвитку та фінансової стабілізації, забезпечення права кожного громадянина на достатній життєвий рівень, 24 травня 2000 року Президентом України було затверджено Указ про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року.

Серед пріоритетів соціальної політики — створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення, розвитку трудового потенціалу, народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічний розвиток освіти, культури та поліпшення охорони здоров'я населення. Вагоме місце в документі посіли питання соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

У зв'язку з тим, що чисельність населення, яке постраждало через неї, становила близько 3,4 млн. чоловік і в подальшому очікувалося зростання

кількості інвалідів у зв'язку з погіршенням стану здоров'я постраждалого населення, очікувалося збільшення кількості дітей, яких визнано потерпілими через підвищену дозу опромінення щитовидної залози, Указом передбачалося, що система соціального захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи осіб передбачатиме створення належних умов для їх життєзабезпечення. Мала бути запроваджена надійна система державних соціальних гарантій для всіх категорій постраждалих осіб та зміна технологій їх соціального захисту. Для виконання накресленого кола завдань було визнано за необхідне прийняти Концепцію радіаційного захисту населення у зв'язку з Чорнобильською катастрофою; розробити та реалізувати Національну програму мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи на 2000–2005 роки та на період до 2010 року; упорядкувати перелік населених пунктів, віднесених до зон радіоактивно забруднених територій та ін. Проте, станом на 2010 р. в силу багатьох обставин, значна частина запланованого залишилася нереалізованою, через що закриття ЧАЕС і остаточне виведення її з експлуатації стало величезною соціально-економічною, політичною та морально-етичною проблемою для народу України, який несе на собі тягар наслідків катастрофи на її 4-му енергоблоці.

---

¹ Голос України. — 1995. — 25 березня.

² Євро-бюлетень. — 1995. — № 3. — С. 2–5.

³ Відомості Верховної Ради України, 1999, № 4, ст. 33.

⁴ Вісник Чорнобиля, 2000, № 40; Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція «Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС». Тези доповідей. — 26–29 вересня 2000 р., Славутич, — с. 14–15.

⁵ Відомості Верховної Ради України, 1999, № 4, ст. 33.

⁶ Вісник Чорнобиля, 2000, № 15, 36.

⁷ Там само, 2000, № 39.

⁸ Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція «Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС». Тези доповідей. — 26–29 вересня 2000 р., Славутич, — с. 4.

⁹ Офіційний вісник України, 1998 р., № 30, ст. 1134.

¹⁰ Офіційний вісник України, 1998 р., № 30, ст. 1134; 1999 р., № 3, ст. 104.

¹¹ Див.: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 1999 р. № 396.

¹² Відомості Верховної Ради, 1999, № 32, ст. 263.

¹³ Відомості Верховної Ради. 1999, № 4, ст. 33.

¹⁴ Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція «Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС». Тези доповідей. — 26–29 вересня 2000 р., Славутич, — с. 121.

¹⁵ Там само, с. 126–127.

¹⁶ Вісник Чорнобиля, 2000, № 36.

¹⁷ Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція «Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС». Тези доповідей. — 26–29 вересня 2000 р., Славутич, — с. 123; Вісник Чорнобиля, 2000, № 40.

¹⁸ Вісник Чорнобиля, 2000, № 40.

¹⁹ Вісник Чорнобиля, 2000, № 39.

²⁰ Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція «Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС». Тези доповідей. — 26–29 вересня 2000 р., Славутич, — с. 132–133.

²¹ Там само, с. 130.

²² Вісник Чорнобиля, 2000, №№ 36, 39.

²³ Міжнародний Чорнобильський центр. Четверта щорічна конференція «Наукові, технічні та соціальні аспекти закриття Чорнобильської АЕС». Тези доповідей. — 26–29 вересня 2000 р., Славутич, — с. 131.

²⁴ Там само, с. 8.

²⁵ Там само, с. 128, 134–135.

²⁶ Відомості Верховної Ради, 1999, № 4, ст. 33.

²⁷ Голос України, 2000, 9 грудня.

²⁸ Інформ. з сайту Міністерства закордонних справ України.

²⁹ Інформ. «Елвісті», 2000, 15 грудня.

³⁰ Там само, 2000, 12 грудня.

³¹ Там само, 16 грудня.

³² Там само, 15 грудня

³³ Вісник Чорнобиля, 2000, № 50.